

Vom începe astăzi o serie de prezentări despre istoria intelectuală a epocii moderne, adică perioada care începe de la Schisma Romei. În realitate, prezentarea noastră nu va fi o istorie a curentelor intelectuale, ci va fi o trecere în revistă a tendințelor și mișcărilor relevante din punct de vedere istoric pentru duhul vremurilor și care pun în evidență evoluțiile ulterioare.

Vom încerca să distingem temele esențiale de cele întâmplătoare, cu alte cuvinte să surprindem trăsăturile caracteristice pentru filosofia care subîntinde vremurile și care se mențin de la o epocă la alta. Vom lăsa deoparte perspectivele care pur și simplu depind de evenimente trecătoare. De pildă, nu ne va preocupa că unii călugări franciscani credeau că Frederic al II-lea era Antihristul sau că lumea se va sfârși în 1260, sau că în secolul al XIX-lea William Miller credea că sfârșitul lumii va surveni într-o anumită zi a anului 1844. Ceea ce ne interesează pe noi este filosofia chiliastă din spatele acestor idei nesăbuite, deoarece această filosofie ne va ajuta să deslușim filosofia zilelor noastre.

Voi repeta ceva ce am spus în cursul introductiv și anume că motivul pentru care facem asta nu este doar pentru a avea o idee cu privire la ce este adevărat și ce este fals, și să aruncăm la gunoi tot ceea ce este fals și să păstrăm ceea ce este adevărat, deoarece toate lucrurile despre care voi vorbi sunt false. Însă este foarte important pentru noi să înțelegem de ce sunt false și cum s-au îndepărtat de adevăr. Dacă vom înțelege aceasta, vom începe să ne dăm seama

despre ce se întâmplă astăzi în lume și care este structura intelectuală împotriva căreia trebuie să ne lupătm.

Deși am spus că toate lucrurile despre care vom vorbi sunt false, trebuie să înțelegem prin asta că ele sunt false din punct de vedere ortodox. Ele trebuie privite însă relativ față de ceea ce se întâmplă astăzi în lume. Curentele și personajele intelectuale pe care le discutăm – Toma din Aquino, arta medievală, arta Renașterii europene șamd. – sunt cu mult mai valoroase decât orice se produce în lumea contemporană. Cu toate acestea, există o întreagă filosofie subiacentă tuturor acestor creații și figuri istorice, și se poate observa cum se îndepărtează de Ortodoxie.

Istoria Occidentului, începând cu Schisma, reprezintă un tot logic și coerent, iar concepțiile care domină omenirea în prezent sunt o consecință directă a ideilor susținute în sec. al XIII-lea. Astăzi când filosofia apuseană domină lumea întreagă, nu mai există nicio altă filosofie cu excepția filosofiei ortodox-creștine care să i se poată opune, deoarece toate civilizațiile au fost copleșite de Vest. De aici decurge că ceea ce s-a întâmplat în Apus, în ultimii 900 de ani, reprezintă cheia pentru a înțelege ceea ce se întâmplă în zilele noastre.

Însuși conceptul de „ev mediu” este foarte interesant, întrucât există doar în Occident. Toate celelalte civilizații, fie ele creștine, precum Bizanțul sau Rusia, fie ele non-creștine, precum China sau India, pot fi împărțite în două perioade: perioada antică, în care aceste civilizații erau guvernate de propria lor filosofie, perspectivă asupra lumii, tradiție, și perioada modernă în care au fost distruse de Apus. Nu există niciun fel de tranziție graduală vizibilă în trecerea de la o epocă la alta. Este doar o distrugere a uneia de către cealaltă.

Dar în Occident s-a întâmplat ceva deosebit în acea perioadă pe care o numim Evul Mediu. Este vorba de tranziția de la antichitate, adică de la antichitatea creștină, la epoca modernă. Iar studiul a ceea ce s-a întâmplat în momentul în care au survenit aceste schimbări, în special în jurul secolelor XII și XIII, ne oferă cheia pentru a înțelege vremurile noastre. Astfel, vom încerca să vedem în continuare cum s-a dezvoltat din creștinism perspectiva modernă.

Rădăcina întregii istorii moderne rezidă, după cum am spus, în schisma Bisericii de la Roma. Ivan Kireevski a vorbit foarte pătrunzător despre acest eveniment, deoarece, fiind un fiu al Apusului și mergând în Germania pentru a studia cu cei mai avansați filosofi, Hegel și Schelling, era pătruns cu desăvârșire de duhul apusean. Ulterior, s-a convertit pe deplin la Ortodoxie și a văzut că aceste două perspective asupra lumii nu pot fi puse împreună. El a dorit să afle de ce

aceste două concepții sunt diferite, iar răspunsul său a fost că taina se găsește în sufletul omului, în ceea ce omul trebuie să aleagă.

Mai întâi de toate Roma a fost la început parte din Biserica universală a lui Hristos, susține Kireevski. Și nu există nicio îndoială că de-a lungul primelor secole Patriarhia Romei a fost o patriarhie ortodoxă perfect legitimă și chiar avea un primat de onoare la fel cum avea până recent și Patriarhia Constantinopolului. Bineînțeles că asta nu înseamnă că (patriarhul ecumenic) este un fel de papă, ci doar că este primul între egali, adică prezidează întâlnirile între episcopi și altele.

Dar, după cum spune Kireevski: „fiecare patriarhie, fiecare trib, fiecare țară din lumea creștină a continuat să-și păstreze trăsăturile sale definitorii în același timp în care a luat parte la unitatea sobornicească a întregii Biserici. Fiecare popor, ca rezultat al circumstanțelor locale, tribale și istorice, și-a dezvoltat în sine un anumit aspect al activității mentale, astfel încât este foarte firesc ca în viața sa spirituală și în scrierile teologilor săi să prezinte aceeași caracteristică specială, oricât de luminată ar fi de o conștiință mai înaltă”, prin care el înțelege concepția ortodoxă despre viață.

„Astfel, scrierile teologice ale sirienilor își îndreaptă atenția cu predilecție spre viața contemplativă, interioară, detașată de lumea aceasta. Pe de altă parte, teologii latini erau preocupați în special de aspectele legate de activitatea practică și de legătura logică dintre concepte. Scriitorii duhovnicești ai Bizanțului, mai mult decât toți ceilalți, erau interesați de legătura dintre creștinism și științele separate care înflorea în jurul său, care la început s-au revoltat împotriva sa, dar apoi i s-au supus. ”

lată, însă, care consideră el că este particularitatea Apusului: „se pare că trăsătura distinctivă a mentalului latin este tocmai ideea că raționalismul extern are întâietate față de esența interioară a lucrurilor. Dintre toate însușirile omului latin și în toate șerpuirile activității sale intelectuale și sufletești, se distinge o caracteristică comună. Și anume că ordinea exterioară a conceptelor logice a fost pentru omul apusean mai reală decât realitatea însăși. Mai mult, echilibrul interior al existenței sale era cunoscut de el doar prin echilibrul concepțiilor sale raționale sau prin activitatea formală exterioară.”

După care, Kireevski vorbește, în special, despre Fericitul Augustin: „Niciun alt Părinte al Bisericii vechi sau modern nu a arătat o asemenea dragoste pentru lanțul logic al adevărilor precum Fericitul Augustin... Anumite opere ale sale sunt, ca să spunem așa, un singur lanț de

fier de silogisme, legate inseparabil unele de altele. Probabil din această cauză el merge uneori mult prea departe, fără să-și dea seama de unilateralitatea interioară a gândirii sale determinată de ordinea exterioară; și asta într-o asemenea măsură încât în ultimii ani ai vieții sale a trebuit să scrie el însuși niște respingeri ale unora dintre tezele sale anterioare.”

Știm desigur că Augustin a minimalizat problema liberului arbitru deoarece el însuși a simțit acțiunea harului atât de puternic în convertirea sa încât nu a apreciat la justa valoare învățătura Părinților Ortodocși despre liberul arbitru, pe care alții în Apus, precum (Sf.) Ioan Casian, au prețuit-o și au predat-o.

Kireevski continuă: „Din moment ce atașamentul mentalității latine pentru lanțul exterior al conceptelor nu era lipsit de pericole pentru teologii latini, chiar și atunci când Biserica Romei era încă o parte vie din Biserica Ecumenică, când conștiința comună a întregii lumi ortodoxe modera fiecare trăsătură specială printr-o balanță justă, este de înțeles de ce după separarea Romei de Biserica Ortodoxă, această trăsătură distinctivă a devenit decisivă și dominantă în învățăturile teologilor catolici. Se poate ca tocmai acest atașament pentru raționalitate, această înclinație excesivă pentru gândirea exterioară a conceptelor, să fie tocmai unul dintre motivele principale ale căderii Romeni. În orice caz, pretextul pentru cădere este în afara îndoielii. Biserica latină a adăugat la simbolul original de credință, la Crez, o dogmă: o adăugire care era contrară Tradiției din conștiința sobornicească a Bisericii și care a fost justificată doar pe baza deducțiilor logice ale teologilor apuseni.”

Mai departe, afirmă: „este destul de evident de ce teologii occidentali, cu toată scrupulozitatea lor logică, nu au putut vedea unitatea Bisericii sub nicio altă formă decât prin unitatea exterioară a episcopatului”.

După care, Kireevski introduce o altă temă: „Iar asta explică, de asemenea, de ce latinii acordă o asemenea importanță faptelor exterioare ale omului; de ce, când un suflet este pregătit sufletește dar are un număr insuficient de fapte externe, ei nu se pot gândi la o altă modalitate pentru mântuirea lui decât printr-o perioadă petrecută în purgatoriu; de ce, în cele din urmă, pot atribui anumitor oameni chiar un exces de fapte exterioare valoroase și apoi să acorde din acest exces celor care au număr insuficient de fapte externe.”

Aceasta înseamnă că în sistemul catolic de indulgențe există un rezervor de fapte bune, realizate de sfinții care au făcut bine peste limita obligațiilor. Faptele bune sunt contabilizate ca într-o bancă, iar când există prea multe pentru mântuire, Papa le distribuie celorlalți oameni

Într-o manieră foarte legalistă.

„Când Roma s-a separat de Biserica Ecumenică, creștinismul apusean a primit, în formă embrionară, acel principiu care a reprezentat trăsătura comună a întregii dezvoltări păgâno-grecești: principiul raționalismului. Biserica Romei s-a separat de Biserica Răsăriteană prin schimbarea anumitor dogme care au existat în tradiția întregului creștinism, pentru a introduce alte dogme care erau consecința exclusivă a unor deducții logice.”

Consecința rupturii o reprezintă Evul Mediu, adică scolasticismul. În legătura cu această dezvoltare intelectuală, Kireevski afirmă: „O nesfârșită amalgmare de concepții de-a lungul a șapte sute de ani! Acest caleidoscop inutil de categorii abstracte, care se desfășoară fără întrerupere înaintea minții perplexe, a trebuit să conducă, inevitabil, la o orbire generală față de acele convingeri vii, care se află dincolo de sfera rațiunii și logicii. Un om nu se ridică la convingeri pe calea silogismelor. Dimpotrivă, atunci când încearcă să-și fondeze convingerile sale pe deducții silogistice, nu face altceva decât să le distorsioneze adevărul, dacă nu le anulează întru totul. Și în felul acesta, Biserica Romei, chiar în secolul al IX-lea a sădit în sine însăși sămânța inevitabilă a Reformei, care a așezat exact această biserică în fața judecății aceleiași rațiuni logice pe care tocmai această biserică o exaltase. Un om perspicace îl putea vedea deja pe Luther în spatele Papei Nicolae I”, adică în spatele aceluia papă care l-a excomunicat pe Sf. Fotie și care pretindea că este capul Bisericii, în sensul adoptat mai târziu de papalitate. „La fel, un om perspicace îi putea vedea deja în spatele lui Luther pe raționaliștii protestanți din secolul al XIX-lea.”

„Biserica Romei s-a îndepărtat de adevăr doar pentru că a dorit să introducă în credință noi dogme, necunoscute tradiției Bisericii și generate de concluziile întâmplătoare ale logicii apusene. De aici s-a dezvoltat filosofia scolastică în cadrul credinței, apoi a existat o reformă a credinței și în cele din urmă o filosofie în afara credinței. Primii raționaliști au fost scolasticii. Cineva ar putea spune că raționaliștii secolului al IX-lea sunt hegelienii acelor zile, sau că în secolul al XIX-lea Europa își încheie ciclul de dezvoltare care a început în secolul al IX-lea.”

Avem o imagine foarte precisă și o explicație foarte plauzibilă a mecanismului prin care Roma a părăsit Biserica și a generat întreaga filosofie modernă care este atât de anti-ortodoxă.

Este foarte dificil să mergi mai departe, pentru a descoperi explicații mai profunde deoarece unele lucruri ne sunt ascunse. Diavolul lucrează mereu. Se poate ca diavolul să fi încercat în nenumărate rânduri. De pildă, când i-a văzut pe egipteni gata să îmbrățișeze schisma

monofizită, poate că a avut planuri să-i transforme pe ei în instrumentul pentru apostazie, sau poate s-a gândit la mentalitatea armeană, etc. Dar așa cum s-au întâmplat lucrurile, mentalitatea latină a fost cea cu care a obținut rezultate. Odată îndepărtată de Ortodoxie, liberă să se dezvolte potrivit principiilor sale, biserica catolică a devenit sursa unei întregi noi filosofii, care a avut puterea de a covârși lumea, ceea ce s-a și întâmplat în vremurile noastre.

Astfel, prin schisma care s-a concretizat, spunem noi, în anul 1054, prin excomunicările pronunțate de Roma și Constantinopol, raționalismul latin este plasat deasupra unității sobornicești a Bisericii, deasupra conștiinței Bisericii. Astfel biserica nu mai este condusă de Duhul Sfânt, cum se întâmplă în Biserica Ortodoxă, ci acum se supune autorității externe, și anume Papei. Istoricii occidentali înșși sunt destul de tranșanți că în acele vremuri a pătruns ceva nou în Biserică și în Occident. Înainte de acest episod, au existat înstrăinări temporare între Est și Vest, după cum s-a putut vedea în vremea Sf. Fotie și a Papei Nicolae I. Au fost excomunicări, dar apoi s-a restabilit comuniunea. Carol cel Mare însuși a reprezentat o sursă de tensiuni prin crearea unui imperiu rival în Apus, dar abia în secolul al XI-lea această înstrăinare a devenit o ruptură.

În Occident a apărut un nou principiu descris în cartea „After Nine Hundred Years”, scrisă de ecumenistul dominican Yves Congar, care vorbește despre posibilitățile de unire cu Răsăritul. El menționează că acesta este tocmai unul dintre lucrurile care trebuie să fie depășite înainte de a exista o unire a credinței. „Un creștin din secolele al IV-lea și al V-lea s-ar fi simțit mult mai puțin surprins de formele de evlavie din secolul al XI-lea decât s-ar fi simțit omologul său din secolul al XI-lea față de ce se întâmpla în secolul al XII-lea” în Apus.

A existat o asemenea schimbare importantă deja în secolul al XI-lea, secolul schismei, și în secolul al XII-lea, apogeul Evului Mediu. „Marea ruptură s-a produs în trecerea de la un secol la altul. Această schimbare a survenit doar în Apus, când undeva între sfârșitul secolului al XI-lea și sfârșitul secolului al XII-lea, totul cumva s-a transformat. Această schimbare adâncă de perspectivă nu a avut loc în Răsărit, unde, din unele puncte de vedere, problemele creștine sunt astăzi exact ce erau și atunci – și ceea ce erau și în Apus înainte de sfârșitul secolului al XI-lea.”

Mai departe, Congar ajunge exact la miezul subiectului nostru: „În perioada cuprinsă între sfârșitul secolului al XI-lea și sfârșitul secolului al XII-lea, s-a ajuns la un punct de răscruce în Apus. A fost o epocă caracterizată de mai multe tranziții. În primul rând, a fost tranziție de la o perspectivă predominant esențialistă și exemplaristă la una naturalistă, cu un interes pentru existență. Aceasta este o tranziție de la un univers al cauzalității exemplare, în care expresiile gândirii sau ale faptelor își dobândesc adevărul de la modelul transcendent pe care lucrurile

materiale îl imită, la un univers al cauzalității eficiente, în care mintea caută adevărul în lucruri și în formulările lor empirice. În al doilea rând, a existat o tranziție de la simbolic la dialectic sau, după cum ar putea spune cu mai mare precizie cineva, de la o percepție sintetică la o înclinație spre analiză și întrebări. Aici se găsește începutul scolasticii... Diferența dintre cele două lumi este o diferență între atitudinea percepției sintetice, aflate în căutarea relațiilor dintre părți și întreg, și atitudinea analitică”, care ia lucrurile separat și le analizează. „În definitiv, filosofia slavofilă religioasă din secolul al XIX-lea nu s-a ridicat tocmai împotriva acestei atitudini analitice a catolicilor?” Aici el îi are în vedere tocmai pe Homiakov și pe Kireevski.

„O altă tranziție a fost aceea de la o cultură în care domnea tradiția și în care reflexul sintezei era înrădăcinat, la o ambianță academică în care chestionarea continuă și cercetarea reprezentau norma, iar analiza consecința firească a studiului. Răsăritul a mers pe calea tradiției, și am arătat cum unul dintre principiile diferențiatore printre popoarele de credință ortodoxă provine din faptul că ei nu sunt instruiți, cum este cazul catolicilor, de școli. Teologii latini, căliți de scolastică, au fost adesea stupefiați să-i vadă pe greci cum refuză să se supună argumentelor lor deduse din rațiune, și în loc de asta, să caute refugiu în texte patristice sau în hotărâri canonice sinodale...”, ceea ce reprezenta răspunsul tipic al creștinilor înainte de schismă. „Dar asta a rămas ceva străin Răsăritului care nu a cunoscut niciun fel de scolastică și care nu a trecut nici prin Reformă și nici prin raționalismul de secol XVI-XVIII. Cu alte cuvinte, Răsăritul a fost străin de cele trei influențe care au modelat catolicismul modern.” Iar acestea trei sunt: scolastica, reforma și raționalismul.

În „prima jumătate a secolului al XIII-lea a apărut și s-a impus o nouă învățătură și știință teologică în Apus. Până atunci, tipul dominant de învățătură și știință a fost de natura monastică sau contemplativă, care era legat de viața liturgică a mănăstirilor sau catedralelor. Acum a fost adăugat un nou tip de învățătură și studiu, de natură academică și rațională, care avea să ia în curând locul celui alt... Pe de altă parte, în Răsărit, predarea și studierea teologiei, chiar și a filosofiei, și-a păstat statutul religios.”

În cele ce urmează vom încerca să analizăm câteva exemple pentru a vedea ce vrea să spună Congar. El vorbește de un nou spirit: un spirit nou, al interesului pentru lume, al dorinței de a analiza. Apare și o întregă nouă tehnică de studiu, dependentă de rațiunea umană, pe care Răsăritul nu a avut-o niciodată. Ca urmare, ne vom îndrepta prima oară atenția spre problema scolasticismului.

Scolasticismul.

Sărmanul Toma din Aquino a fost atât de criticat de noi ortodocșii încât chiar ar trebui să-l citim pentru a vedea ceea ce are de spus. Mai ales că este suficient să citim foarte puțin din el pentru a-i vedea destul de limpede filosofia asupra lumii, tipul de întrebări pe care le pune, felul în care le răspunde, și felul în care raționează.

Toma a scris o carte formidabil de mare, care acum cred că s-a tradus și în engleză, în vreo 20 de volume, Summa Theologica, în care se presupune că a discutat totul: despre Dumnezeu, despre diavol, despre lume, despre sfârșitul lumii, despre începutul lumii, despre toate lucrurile pe care omul ar trebui să le știe. Iar totul este împărțit în diferite întrebări și categorii.

Iată un exemplu pentru felul în care raționează. Întâi întreabă: „este diavolul cauza directă a pacatelor omului?” Acum, noi știm că diavolul acționează asupra noastră și omul păcătuiește, dar Toma pune tot felul de întrebări despre modalitatea în care se întâmplă acest lucru. Drept urmare, el întreabă precis dacă diavolul este cauza directă a căderii în păcat a omului. Un scriitor ortodox ar spune desigur că trebuie să ne luptăm: diavolul încearcă să ne ispitească, însă noi nu putem fi ispitiți împotriva puterii noastre. Sunt multe texte care demonstrează acest lucru: Sfinții Părinți, Scripturile șamd. Știm însă că la Toma va urma o abordare sistematică a acestei probleme.

În primul rând, conform metodei scolastice, trebuie să existe obiecții, la fel cum în canonizarea sfinților, trebuie să existe un avocat al diavolului, care adună toate murdăriile și bârfele pe care le poate culege despre un sfânt, inventând lucruri și încercând să copleșască dovezile părții adverse. În felul acesta, având pusă înaintea atât partea pozitivă cât și negativă, vei fi obiectiv și vei ajunge într-un final la adevăr.

Așadar, „Obiecția Unu. Pare că diavolul este cauza directă a căderii în păcat a omului.” Avem această obiecție deoarece răspunsul pe care el dorește să îl dea este exact opusul. „Păcatul constă în mod direct într-un act al părții apetitive, însă Augustin spune că diavolul îi inspiră pe prietenii săi cu dorințe rele; iar Beda, comentând asupra acestui lucru, spune că diavolul atrage mintea spre dorințe rele. Isidor afirmă că diavolul umple inimile oamenilor cu patimi secrete. Drept urmare, diavolul este cauza directă a păcatului.”

Bineînțeles că toate aceste dovezi sunt mai apoi respinse deoarece Toma îi citează pe acești teologi care în realitate nu spun ceea ce îi face să spună cel care obiectează. Puteți observa deja că trebuie să te contorsionezi și să creezi un tip de argumentație parțială. Iar el permite acest lucru, adică lansează un argument doar pentru a-l respinge.

După care avem: „Obiecția Doi: Mai departe, Ieronim spune că la fel cum Dumnezeu este cel care perfectează binele, la fel și diavolul perfectează răul. Însă Dumnezeu este cauza directă a binelui nostru; pe cale de consecință, diavolul este cauza directă a păcatelor noastre”. Este foarte logic: pe de o parte este Dumnezeu; dar desigur că noi facem binele de unii singuri, pe lângă ajutorul pe care îl avem de la Dumnezeu. Deja totul devine caraghios.

Dar vom trece la a treia obiecție: „Mai departe, filosoful”, prin care el înțelegea marea autoritate, Aristotel, „într-un capitol al Eticii spune: trebuie să existe un principiu extern al deliberării umane. Acum, deliberarea umană nu este doar despre lucruri bune, ci și despre lucruri rele. Din acest motiv, la fel cum Dumnezeu îl mișcă pe om pentru a delibera spre bine și astfel este cauza directă a binelui, la fel diavolul îl influențează pe om spre rău și drept urmare este cauza păcatului.”

După care va întoarce totul cu susul în jos și ne va arăta ce este adevărul. Astfel, el afirmă: „dimpotivă, Augustin demonstrează că în afara propriei voințe nimic nu face ca mintea unui om să devină o sclavă a dorințelor sale. Omul, însă, nu devine sclav al dorințelor decât prin păcat; drept urmare, cauza păcatului nu poate fi diavolul, ci doar voința omului singură.”

Și mai apoi oferă răspunsul său: „Consider că păcatul este o acțiune și astfel un lucru poate fi o cauză directă a păcatului în același fel în care oricine este în mod direct cauza unei acțiuni iar aceasta se poate întâmpla doar prin mișcarea principiului propriu acelei acțiuni spre acțiune. Acum, principiul propriu al unei acțiuni păcătoase este voința, din moment ce fiecare păcat este voluntar. Pe cale de consecință, nimic nu poate fi în mod direct cauza păcatului cu excepția a ceea ce mișcă dorința spre acțiune.”

Nu există nimic de felul acesta la Sfinții Părinți. Aceasta este demonstrația logică după schema ABC, adică o argumentație silogistică. „Acum, voința, după cum am afirmat mai înainte, poate fi mișcată de două lucruri: mai întâi de obiectul său, în măsura în care partea doritoare care percepe se spune că mișcă partea doritoare; în al doilea rând, de acel agent care mișcă voința interioară să dorească, iar aceasta nu este altceva decât voința însăși sau Dumnezeu, după cum am arătat mai sus. Acum, Dumnezeu nu poate fi cauza păcatului, așa cum am afirmat mai înainte. Drept urmare, rezultă că din acest punct de vedere voința omului singură reprezintă cauza directă a căderii sale în păcat” șamd.

El continuă și răspundă obiecțiilor, nefăcând altceva decât să arate că a împărțit această problemă, despre cum acționează în noi păcatul, care este foarte simplă. Sfinții Părinți nu vor aborda astfel problema și nu o vor fărâmița. Ei vor expune problema felului în care un om păcătuiește la modul general. Aceasta nu este o temă care trebuie mărunțită deoarece este o întreagă problemă, foarte existențială. Trebuie să știm cum acționează păcatul și dacă diavolul acționează asupra noastră și cum o face. Dar când fărâmițezi lucrurile astfel, te poți lăsa apoi comod pe spate, foarte mulțumit că ai gândit astfel lucrurile. Aceasta este o abordare foarte diferită de abordarea patristică ortodoxă. Deja ai pus întrebări care încep să despice destul de tare firul în patru.

De pildă, apare întrebarea: „dacă ar fi păcătuie Eva și nu Adam atunci s-ar mai fi moștenit păcatul original la copii”. Dacă Eva ar fi păcătuie iar apoi Adam nu ar fi urmat-o, am mai fi căzut noi? Am mai avea păcatul original? Ar fi omul nemuritor? Este în bună măsură, ei bine, o întrebare abstractă la care cine s-ar fi gândit? Și avem obiecția: „Se pare că dacă Eva și nu Adam ar fi păcătuie, atunci copiii ar fi moștenit oricum păcatul original. Pentru că noi am moștenit păcatul original de la părinții noștri, în măsura în care am fost cândva în ei potrivit cuvântului Apostolului atunci când spune: „toți au păcătuie în el”. Acum un om preexistă în mama sa la fel cum există și în tatăl său, iar din acest motiv un om ar fi moștenit păcatul original din partea mamei sale la fel ca și din partea tatălui său.”

Din nou, obiecția a doua: „Dacă Eva și nu Adam ar fi păcătuie, atunci copiii lor ar fi fost susceptibili de suferință și moarte, din moment ce mama este aceea care furnizează materia generării, după cum afirmă Aristotel. Iar moartea și tendința spre suferință sunt rezultatele necesare ale materiei. Tendința spre suferință și necesitatea morții sunt pedepsele pentru păcatul original. Din acest motiv, dacă Eva și nu Adam ar fi păcătuie, atunci copiii lor ar fi moștenit păcatul original.”

Obiecția a treia: Mai departe (Sf. Ioan) Damaschin susține că Duhul Sfânt s-a pogorât asupra Fecioarei din care S-a născut Hristos fără păcatul original, curățind-o. Dar această curățare nu ar fi fost necesară dacă păcatul original nu ar fi fost moștenit de la mamă. Drept urmare, corupția păcatului original a fost moștenită de la mamă, astfel încât dacă Eva ar fi păcătuie, copiii ei ar fi moștenit păcatul original chiar dacă Adam nu ar fi păcătuie.”

Toma din Aquino va susține punctul de vedere contrar: „dimpotrivă, Apostolul spune „printr-un om a intrat păcatul în lume.” Acum dacă femeia ar fi transmis păcatul original copiilor ei, el ar fi spus că a intrat prin doi oameni deoarece ar fi păcătuie amândoi, sau mai degrabă că ar fi intrat printr-o femeie, din moment ce ea a păcătuie prima. Ca urmare, păcatul original este transmis copiilor nu de mamă, ci de tată. Afirm că soluția la această problemă este clarificată de ceea ce

s-a spus, deoarece s-a afirmat că păcatul originar este transmis de primul părinte în măsura în care el este mișcătorul pentru procreere, și din acest motiv s-a spus că dacă ar fi cineva care s-ar naște doar material din trupul uman, atunci acea persoană nu ar moșteni păcatul originar. Este clar astfel că în opinia filosofilor, principiul activ al generării este de la tată, în timp ce mama furnizează materia. În concluzie, păcatul originar este dobândit nu de la mamă ci de la tată, așa încât dacă Eva și nu Adam ar fi păcătuit, copiii lor nu ar fi moștenit păcatul originar. Pe când, dacă Adam, și nu Eva ar fi păcătuit, ei l-ar fi moștenit.”

După care Toma răspunde unor obiecții la o problemă care este în mod evident dincolo de cunoașterea noastră, deoarece Dumnezeu a lăsat lucrurile astfel. Nu este sarcina noastră să speculăm asupra acestor probleme fără relevanță pentru mântuirea noastră și care nu fac altceva decât să arate că ai timp de pierdut în fotoliul academic pentru a discuta chestiuni sterile. Este o problemă complet inutilă iar el crede că a descoperit răspunsuri. Din felul în care gândește poți vedea limpede că este o abordare foarte foarte diferită de duhul Sfinților Părinți care nu merg de la un silogism logic la altul. Aici este doar logică și Toma ajunge uneori la concluzii pur și simplu ridicole doar prin urmărirea logicii.

Așadar, putem vedea că aici – iar el reprezintă culmea scolasticismului – avem de-a face cu o sistematizare a învățaturii creștine prin care, în fapt, învățătura creștină este subordonată logicii. Logica însăși depinde, însă, bineînțeles, de punctul de plecare. Iar ei cred că pornesc de la revelația creștină primară. Vom vedea în curând că există tot felul de alte influențe care își pun amprenta asupra rațiunii.

În sistemul scolastic, logicitatea devine primul criteriu al adevărului, în timp ce originea vie a credinței ocupă locul secundar. Acesta este și motivul pentru care mai târziu oamenii au ajuns s-o urască atât de mult, deoarece simțeau că este un cadru complet osificat în care nu mai există niciun fel de viață, ci doar dezbateri sterile despre probleme care nu preocupă pe nimeni. Atunci când se discută probleme reale, scolastica le nivelează și stoarce toată viața din ele. Din cauza acestei influențe, un occidental începe să piardă legătura sa vie cu Adevărul. Și astfel creștinismul este redus la un sistem, la nivelul uman, iar aceasta este una din rădăcinile principale ale greșelilor de mai târziu din Apus, care pot fi, în fapt, rezumate ca fiind încercarea de a realiza prin eforturi umane ceva mai bun decât creștinismul.

În legătură cu acest subiect, Dostoievski descrie foarte precis ce au făcut papii, adică încercarea Bisericii Romei de a realiza, prin propriile forțe, ceva mai bun decât Ortodoxia, în legenda Marelui Inchizitor, din romanul „Frații Karamazov”.

Un astfel de exemplu îl reprezintă renumitul „argument pentru existența lui Dumnezeu” propus de Anselm, care a inventat această metodă pentru a demonstra existența lui Dumnezeu. După cum veți putea vedea este un argument foarte inteligent dar nu demonstrează nimic. El se întreabă „ce este Dumnezeu?” și răspunde: „Dumnezeu este o ființă față de care nimic mai mare nu poate fi conceput.” Dar chiar și un ateu va spune: „Ei bine, dacă există un Dumnezeu, da, așa e, El trebuie să fie mai mare decât orice există sau decât orice poate fi conceput, deoarece nu există nimic mai mare decât Dumnezeu, conform celor care cred în El.”

În al doilea rând, existența este cu certitudine un atribut pozitiv și ceva ce trebuie să aparțină cuiva ce este mai mare decât orice altceva ce poate fi conceput, nu-i așa? Și vă veți gândi, desigur, că dacă un lucru este mai mare decât orice altceva, trebuie să fie ceva existent deoarece este ceva pozitiv iar ceva ce nu există nu poate fi mai mare decât ceva ce există. Apoi Anselm afirmă că acel ceva față de care nimic mai mare nu poate fi conceput trebuie să aibă existența ca unul din attributele sale care îl fac să fie mai mare decât orice poate fi conceput. Din acest motiv, trebuie să existe. Deci, Dumnezeu există.

Și după cum puteți vedea, acest om vă trage pe sfoară. Dacă deja credeți, veți putea spune: da, este un argument foarte drăguț. Poți dovedi credința prin legile minții. Dar dacă nu crezi, te simți păcălit de aceste așa-zise dovezi, deoarece nu ești dispus să accepți, în primul rând, că acest lucru este ceva mai mult decât o lucrare a imaginației. În acest raționament putem deja vedea semintele subiectivismului care va apărea mai târziu în Apus.

Acesta este exact același tip de metodă pe care a folosit-o Descartes, când a încercat să demonstreze propria sa existență, spunând: „gândesc, deci exist”. Același lucru l-a făcut și Metoxis Makrakis când a afirmat că el este primul om din istoria Ortodoxiei care a demonstrat existența Treimii, ca și cum înainte de el Părinții și-au pierdut vremea, iar el era primul care avea suficientă inteligență și înțelegere a filosofiei pentru a demonstra ce nu au putut să demonstreze Sfinții Părinți.

Makrakis are întocmai același tip de mentalitate: „prin propriile mele eforturi, vă voi oferi explicația adevărată a lucrurilor, vouă, oamenilor simpli, care credeți în orice vi se spune.” Tocmai acest lucru încearcă să-l facă filosofi precum Anselm. Avem din nou de-a face cu duhul care încearcă să îmbunătățească creștinismul, încercând să accepte nu cum făceau Sfinții Părinți prin credință simplă, ci prin demonstrații. În fapt, Anselm era influențat de toate aceste curente, în special de Arisotel care avea o mare autoritate în acele timpuri, deoarece avea un soi de filosofie universală. Viziunea sa asupra naturii era considerată a fi adevărul absolut.

Cursul de Supraviețuire Ortodoxă - Evul Mediu. Scolastica

Scris de Pr. Serafim Rose
Miercuri, 22 Iulie 2020 09:47

Așadar, acesta este primul punct: scolasticismul, prin care rațiunea umană devine criteriul ultim în locul Tradiției. Și exact în acest punct Roma s-a despărțit de Biserica Ortodoxă. Dar aceasta este doar o parte din tabloul complet a ceea ce s-a petrecut în Evul Mediu.